

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ

Сәуір айы 2024 жыл | № 04 (54)

Білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық басылым

МББ аты: «БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ» журналы

МББ тілі: қазақша, орысша, ағылшынша

Шығу жиілігі: айына 1 рет Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы

Меншік иесі: «Қаламгер ТЕН» ЖШС Алматы қаласы Бас редакторы: Нагиев И. Б.

Негізгі тақырыптық бағыты: білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық

«БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ» журналына жарияланған ақпараттардың

авторлық құқы ақпарат авторына тиесілі, редакция жауапты емес.

Жарияланған ақпарат авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді.

Журнал ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде тіркелген.

Куәлік № KZ37VPY00015077. Нұр-Сұлтан қаласы. 19.09.2019 жыл

Тапсырыс: 562 Таралымы: 3000 дана.

Журнал «Қаламгер ТЕН» ЖШС баспаханасында басылды.

Алматы қаласы – 2024 жыл Телефон: 8 777 055 0590

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

САҒЫНБЕКОВА ГУЛЬНАРА САҒЫНБЕКҚЫЗЫ

Шымкент қаласы

Әл фараби ауданы № 11 жалпы орта білім беру мектебі

Бастауыш сынып мұғалімі

Қазіргі кезеңдегі мектеп математикасында әлі шешімдері табылмаған проблемалар аз емес. Соның бірі оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, кітапқа, оқуға, білім алуға, деген құмарлықтарын арттыру.

Оқушылардың жеке ойлау қабілетін дамыту үшін олардың өзіндік күш-қуаты мен сенімін арттыру керек. Қолынан келетін көп істердің мүмкіндіктеріне бағыт берген абзал.

Оқушылардың білімді меңгеру үрдісі негізінен мына компоненттерден тұрады.

- 1.Қабылдау.
- 2.Түсіну.
- 3.Есте сақтау.
- 4.Қорыту және жүйелеу.

Балалардың ойлауын дамыту туралы М. Жұмабаев былай деген: «Ойлауды өркендету» жолдары. Ойлау-жанның өте бір қиын, терең ісі. Жас балаға ойлау тым ауыр. Сондықтан тәрбиеші баланың ойлауын өркендеткенде сақтықпен басқыштап іс істеу керек.

Өркендету жолдары мыналар:

1. Баланың жанында дұрыс ашық суреттеулердің көп болуына жағдай қылу керек. Қанша дегенмен адам суреттер бойынша ойлайды. Сондықтан балаға бір пікір ұқтырмақшы болсақ, жалаңаш пікір айтудың қажеті жоқ, бала пікірді суреттің өзінен шығарып алсын.

2. Бала заттарды, көріністерді, ұқсас сандары бойынша топ -топқа бөлу сияқты, мысалы: дыбыстарды, әріптерді бөлу өсімдікті, жануарды топ-топқа

бөлу сияқты. Бірақ баланы заттарды, көріністерді топ-топқа бөлгізіп үйреткенде, жеңілден ауырға көшуді естен шығармау керек.

3. Бала көріністерінің, ойлардың аралығындағы байламды, олардың қайсысы қайсысына себеп екені біліп үйренсін. Бұл балаға мысалдардан ерекше заң шығартқызып, үйрету сияқты істермен болады.

Логикалық жаттығуларды орындау баланың ақыл-ойын, қиялын, ой ұшқырлығын дамытады. Бұл оқушылардың түрлі мазмұнды есептерді шығаруда, есептің шартын құра білуге қалыптастырады. Бір есептің бірнеше шешімдерін табуға жетелейді. Әрбір сабақ қызықты есептермен аяқталып, логикалық есептер оқушылардың жас ерекшелігіне қарай күрделене түсуі қажет.

Оқулықтағы шығармашылық жаттығулар оқушылардан тек қана математикалық білім емес, күнделікті өмірде кездесетін әр түрлі жағдайға байланысты білім талап етілетін тапсырмалар. Бұлар негізінен оқушылардың байқағыштығын, ойлауын, қиялын дамытуға негізделген. Бұл -өте қиын, аса жауапты, бірақ игілігі мол, ардақты жұмыс. Логикалық ойлауды логикалық және математикалық есептердің көмегімен жүргізу керек.

Логика дегеніміз – спортшыға да, бишіге де, жазушыға да керек. Өз атыңды сезімінді логикалық тұрғыда жеткізе білу де үлкен өнер.

Ой – әрекетті дамыту үшін оқу материалдарына теориялық талдау жасауға, өз бетінше қорытындыға келу айрықша мән беріледі. Өз бетімен, кітаппен жұмыс жасау оқу материалдарының қандай түрлерін есте сақтау керектігін білуге, өз бетінше білімді тәжірибеде пайдалану дағдысын арттыруға мүмкіндік береді.

Математика пәні ең бірінші оқушылардың қызығушылығын туғызуды талап етеді. Осы мақсатпен әр тақырыпты бастамас бұрын оқушының қызығушылығы мен белсенділігін арттыру мақсатында немесе сабақ ортасында, соңында шығармашылық есеп ретінде логикалық есептер, не болмаса тапсырмалар беріледі.

Математика сабағында оқушының қызығушылығын тудыру үшін логикалық есептерді шығару шығармашылық есеп түрінде бастауыш сыныптан бастап беріледі.

Математиканың сан алуан сырын сандар әлемінің қызық құбылысын, осылай өрнектеген сабақ, не сабақтан тыс жұмыс қызықты әрі ұтымды болады. Логикалық тапсырмалар қарапайымнан басталып, біртіндеп қиындап оқушылардың танымдық қызметін белсендіруге назар аударады. Сабақта алған білім дағдысы ойлау барысында қолдану мүмкіндігі оқушының зор ынтасын тудырады, білгенін тереңдетіп, жаңа іс – қимылға жетелейді. Белсенді емес оқушылар жолдастарынан кейін қалмау үшін алға ұмтылады.

Әрбір шығармашылық есеп логикаға негізделген. Логикалық ойлау арқылы оқушының пәнге деген қызығушылығы артады. Білсем, үйренсем дейді, тіпті математикаға қабілеті жақсы, зерек оқушылардың өздері логикалық есептерді құрастырады.

Логикалық есептердің оқу процесіндегі маңызы зор. Мұндай есептер оқушының ойлау қабілетін, математикаға деген қызығушылығын арттыру үшін өте тиімді. Логикалық есептер математикалық олимпиадаларда, әр түрлі жарыстарда жиі қолданылады.

Шығармашылық деңгейдегі есептер жоғары сыныптарда да беріледі. Сонымен бірге математика апталығы да, сыныптан тыс жұмыстарда шығармашылықпен айналысатын оқушыға логикалық есептерді шешу тиімді.

Логикалық жаттығуларды орындау баланың ақыл-ойын, қиялын, ой ұшқырлығын дамытады. Бұл оқушылардың түрлі мазмұнды есептерді шығаруда, есептің шартын құра білуге қалыптастырады. Бір есептің бірнеше шешімдерін табуға жетелейді. Әрбір сабақ қызықты есептермен аяқталып, логикалық есептер оқушылардың жас ерекшелігіне қарай күрделене түсуі қажет. Логикалық есептерді шығаруда шығармашылық жұмыс істеу әрбір оқушыға тиімді дер едім. Ең бастысы шығармашылықпен жұмыс істеген адамның өзіне және өз ісіне деген сенімі, жауапкершілігі артады, іскерлік дағдысы қалыптастырады.

Математиканы оқып – үйрену есеп шығаруды үйрену үшін ғана емес, кез – келген проблеманы шеше білу, өз қабілетіңізді жетілдіре алу үшін қажет.

Оқулықтағы шығармашылық жаттығулар оқушылардан тек қана математикалық білім емес, күнделікті өмірде кездесетін әр түрлі жағдайға байланысты білім талап етілетін тапсырмалар. Бұлар негізінен оқушылардың байқағыштығын, ойлауын, қиялын дамытуға негізделген. Бұл-өте қиын, аса жауапты, бірақ игілігі мол, ардақты жұмыс.

Халық ойындарын математика сабағында пайдалану оқушының алған білімін күнделікті өмірмен берік ұштастыра түсуге қолайлы мүмкіндік жасайды. Математика сабағында халық ойындардың қолданудың түрлі жолдары бар. Мысалы, ойын сабақтың басында, не ортасында, не ең соңында қолданылуы мүмкін. Ойынды сабақтың басында қолдану жаңа сабаққа немесе сұралатын үй тапсырмасына оқушыларды түгел қатыстыру мақсатын көздейді.

Егер ойын сабақтың ортасында қолданылатын болса, онда мұғалім мақсаты- оқушылардың көңіл-күйін сергіту, шаршағанын ұмыттырып, ерік жігерін дамыту.

Ойын сабақтың соңында тақырыпты бекіту не сол сабақтан алған білімді жинақтау мақсатында пайдаланылады.

Ұлттық ойындарды өткен сабақтарда қайталау кезінде де қолдануға болады. Ол жағдайға ойын элементтері сабақты түрлендіріп, мазмұнын байыта түседі, оқушылардың бойындағы білуге деген талпыныс пен құмарлықты оятады, балалық қиялдарын қозғап, зейіндерін кеңейте түседі, өмір тәжірибелерін толықтырады.

Ұлттық ойынның бұл қасиеттерін халық ерте танып, өмірлік мәні зор ойындарының алуан түрлерін ойлап шығарған. Қазақ халқы халық ойындарына өте бай және оның түрлері де алуан саналы болып келеді. Солардың бір парасы- логикалық ойлау мен математикалық сызбаларға негізделсе, енді бір тобы тез ойлап, шешуді талап ететін ауызша есептер, сондай- ақ философиялық ой түйіндерін жасауға арналған ойындар болып келеді. Біздің пікірімізше, бұл ойындар күні бүгінге дейін өз маңызын жойған жоқ. Қайта жүйелі, тиімді пайдалана білсе, жастардың ой- өрісін дамытып, дүниені танып, білу қабілеттерін кеңейте берері сөзсіз.

Мектепке келмей тұрып- ақ бала сандық ұғым туралы мағлұмат ала бастайды. Бірақ оны саналы түсінбейді. Осы құбылысты сезген халық жастарға сан ұғымы туралы мағлұмат берудің алуан жолдарын ойлап тауып, олардың ақылын ойы арқылы өте шеберлікпен жетілдіре білген. Сан ұғымын есептер арқылы, ауыз екі әңгіме арқылы немесе нақыл сөздер, мақал- мәтелдер арқылы да жеткізген. Сан ұғымын заттық негізде, сол заттың бейнелі суреті арқылы беру- бала зердесінде өшпес із

қалдырып, санасын мықтап орын тебері сөзсіз. «Аз», «Көп» деген ұғымдарды баланың зердесіне ұялату оңай нәрсе емес.

Ал, оны қарапайым халық ойынының негізінде түсіндіре бастасақ, ол онша қиындық келтірілмейді. Халық ойындары арқылы сандарының жиынтық ұғымын да оңай түсіндіруге болады. Осының бәрін қазақ халқының бір ғана ойынының бойынан табуға болады десек, артық емес. Мысал ретінде он бірге дейін санайтын санамақ ойынын алайық. Өткен ғасырдың 30-40 жылдарында бұл ойын баланы мектепке әзілеу құралы ретінде есептелетін. Бүгінде ол өзінің маңызынан айырылып отыр. Бұл оның күні өтіп, тәрбие құралы болудан қалғандығынан емес, керсінше, ұмыт болғандығынан, елеусіз қалғандығынан.

Бүгінгі Қазақстанға қалыптан тыс ойлап алатын, шұғыл шешімдер қабылдай білетін, белсенді, шығармашылық адамдар қажет. Сондықтан да сабақтарда тек білімділік мақсаттарды шешіп қоймай, балалардың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін дамытудың жолдарын қарастырған жөн.

Баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық әлемді мәдениеттің дарлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын «шығармашылық теориясын» жасауға деген көптеген ізденістердің болғандығынан байқауға болады.

Сабақтың қызықты, сапалы өтуі тікелей мұғалімнің шеберлігіне байланысты болады. Математика пәні оқушылардың қызығушылығы мен тапқырлығын, логикалық ойлау қабілетін дамытады, шығармашылық белсенділігін арттырады.

ҚҰРЫЛЫС АЛАҢЫНДАҒЫ ӨРТ ҚАУІПСІЗДІГІ

БИЛАЛОВ ЕРЖАН БЕКМАНОВИЧ

Түркістан облысы Шардара қаласы

«№16 колледж» МКҚК арнайы пәндер оқытушысы

Ашық сабақ жоспары

Сабақтың тақырыбы	Құрылыс алаңындағы өрт қауіпсіздігі		
Модуль/пән атауы	КМ 01. Қауіпсіздік техникасы, өрт қауіпсіздігі, еңбекті және қоршаған ортаны қорғау		
Дайындаған педагог	Билалов Ержан Бекманович		
1. Жалпы мәліметтер			
Курс	3		
Оқу жылы	2022-2023		
Тобы	Қ – 33 / 2023		
Сабақтың өткізілетін күні	08.02. 2023 ж		
Сабақтың типі, түрі	Жаңа материалмен танысу сабағы		
2. Сабақтың мақсаты немесе оқыту нәтижелері	Еңбекті қорғау, өрт қауіпсіздігі, электр қауіпсіздігі, өндірістік санитария, еңбек гигиенасы талаптарын сақтау және құрылыс алаңында болған кезде жеке қорғаныс құралдарын қолдану.		
2.1.Бағалау критерийлері	1.Өрт қауіпсіздігі шараларын білу 2. Құрылыстағы ғимараттар мен имараттарды отқа төзімділігіне қарай топтастыра алу 3. Жануды тоқтату әдістері және от сөндіргіш заттарды қолданылуына қарай ажырата алу 4. Өрт сөндіргіш құралдарын пайдалану 5. Өрттен қорғау жұмыстарын ұйымдастыра алу		

2.2. Оқу сабақтары барысында білім алушылар игеретін кәсіби біліктердің тізбесі	Білім алушылардың кәсіптік бағдарға қызығушылығын арттыру, ой-өрісін кеңейту, білімдерін іс - жүзінде көрсетуге ықпал ету.		
3. Сабақты жабдықтау			
3.1. Оқу - әдістемелік құралдар, анықтамалық әдебиеттер	«Еңбек жөніндегі» Қазақстан Республикасының Заңы «Еңбек қорғау» Жаданов Н, Құдайбергенов Н.Б. Астана: Фолиант, 2008 – 2006, 3. «Қауіпсіздік техникасы». Әбдіров А, Сейфуллина Ғ. Астана: «Фолиант»,2010 – 120 б		
3.2. Техникалық құралдар, материалдар	Слайд, ақпараттық материалдар, интерактивтік тақта		
4. Сабақ барысы			
4.1. Ұйымдастыру кезеңі: 5 минут	Оқушы көңілін сабаққа аудару, Оқушылармен сәлемдесу, сабаққа қатысымын тексеру. Оқу құралдарын түгелдеу.		
4.2. Ұй тапсырамасын тексеру кезеңі 20 минут	Оқушылар білімін жан – жақты тексеру, қызығушылығын арттыру. «Бәйге» лездеме сұрақтарға жауап беру. Өтілген тақырыпқа сәйкес сұрақтар қою. Бәйге сайысында топты үшке бөліп, өткен тақырыптарға сәйкес сұрақ-жауаптар қою.		
	1. Шатыр	2. Кірпіш	3. Тас
	1. Ғимараттардың өрт қауіпсіздігін қамтасыз етушілер қанша топқа бөлінеді?	1. Қауіпті өндірістік факторлар дегеніміз не?	1. Жалпы еңбек қорғау қанша бөлімнен тұрады?
	2. Құрылыс алаңындағы жасанды жарықтың түрлерін ата?	2. Құрылыс алаңындағы шу және дірілдің дәрежесі қандай?	2. Құрылыс конструкциясын оттан қорғау жолдары мен әдістері.?
	3. Өндіріс саласындағы ауа ортасын санитарлық-гигиеналық нормалау тәртібін ата?	3. Таралу масштабына тәуелді төтенше жағдайлар қалай жіктеледі?	3. Электр тогымен зақымдалған адамға ең алғашқы жәрдемді ата?
	4. Құрылыс объектісінде ауырлық дәрежесіне қарай жұмыс қалай бөлінеді?	4. Техногендік сипаттағы төтенше жағдай қалай жіктеледі?	4. Азаматтық қорғаныс құлақтандыру дабылы бойынша тұрғындардың іс-әрекеттері қандай?
	5. Ғимараттардың кенеттен қирауы дегеніміз не?	5. Жер сілкінісінен алдын-алу мақсатында құрылыс ғимараттарына қойылатын талаптар	5. Азаматтық қорғаныстың құрылымы қандай?

4,3. Жаңа материалды түсіндіруге дайындық кезеңі 5 минут	Өрттен қорғау жұмыстарын ұйымдастыра алу және өрттің алдын-алу жолдарын ұйымдастыру. Өрттің пайда болуы үшін жанғыш зат, тотықтырғыш және жану көзі болуы мүмкін, оны кейде «от үшбұрышы» деп те атайды
4.4. Жаңа материалды түсіндіру кезеңі Практикалық /зертханалық жұмысты орындау кезеңі 30 минут	11. Құрылыс алаңындағы өрт қауіпсіздігі Өрт қауіпсіздігі дегеніміз – өрттің алдын алудың, өрт шығу себептерін жоюдың, өрттің жайылуына жол бермеудің, адамдарды, жануарларды және материалдық құндылықтарды жедел көшіруді ұйымдастырудың және өртті сөндіру шараларының жүйесі, Көлік саласында түрлі жанар – жағармай сияқты жанғыш заттар көптеп пайдаланылады. Сондықтан көлік саласы өртке қауіпті болып есептеледі. Өрттің шығу себептері қандай? 1. Электр желілері мен қондырғыларының ақауларынан; 2. Электр жүйелерінің нормадан артық күш түсіп, сымдардың, қондырғылардың қатты қызуынан; 3. Тез жанатын сұйықтарды дұрыс сақтау мен пайдаланудың ережелерін бұзудан; 4. Көліктерді өртке қауіпті жерлерде пайдаланудан; 5. Адамдардың жауапсыздығынан, ұмытшақтығынан, жеңіл мінезділігінен; 6. Найзағайдан, кейде өздігінен жануы мүмкін; Әр түрлі орындардағы өрт сөндірудің ерекшеліктері Әр түрлі орындардағы өртті әр түрлі жолмен сөндіреді. Өрт кезінде ерікті өрт жасағының бастығы өрттің себебін анықтап, оның адамдарға, мал – мүліктерге тигізетін қаупін анықтап, оларды көшірудің мүмкіндіктерін жасап, тиісті нұсқау береді. Оның нұсқауларын өрт сөндіруге қатысушылар міндетті түрде орындауы тиіс. Жанып жатқан майлы сұйықтарды (мұнай, май, мазут) көбікпен немесе судың майда тозаңымен сөндіреді. Көбіктің ағысын жанып жатқан сұйықты шашыратпайтындай етіп бағыттауы қажет. Егер жанып жатқан сұйық ыдыстың ішінде болса, онда ыдысты қақпақпен немесе басқа жапқышпен жауып сөндіреді. Ол кезде ыдыстың қопарылуынан немесе ыстық заттың ыдыстан шашырауынан сақтану қажет. Жанып жатқан ыстық шалшығын жел жағында тұрып көбікпен жауып, құм шашады. Жақын жердегі ыдыстарды сумен суытып тұрады. Жанып жатқан электр жабдықтарын бойында ток бар кезінде көмір қышқылымен сөндіруге болады. Желіден токты ажыратқаннан кейін сумен немесе көбікпен сөндіреді. Ағаш заттарды сумен, оның ағысын жоғары жағындағы күшті жанып жатқан жеріне бағыттап сөндіреді. Астық қоймасындағы өртті сумен, оның ағысын ағаш құрылымдарға, ал шашыранды суды астыққа бағыттап сөндіреді. Гаражда, машиналарды қоятын қалқаларда өрт шыққанда оны сөндірумен бірге, машиналарды көшіру қажет. Машиналарды көшіргенде жанармай бағының жарылу қаупінен сақтану қажет. Жанып жатқан астықтың түбірін топырақ шашып, су құйып, таптап, жапқыштармен жауып сөндіреді. Егер от үлкен аумаққа жайылып кеткен болса астықты орып алып өртенген жерді 100 – 150м қашықтықта айналдыра жырту қажет. Өртті сөндіріп болғаннан кейін барлық өртенген

	жерді айдап тастау керек болады. Көмір мен шымтезек қоймасында болған өртті сумен сөндіреді. Өрттің ошағын сөндіріп, оның қатарын ажыратады, бульдозермен, экскаватормен айналдыра ор қазып тастайды. Минералды тыңайтқыштар мен улы химикаттардың қоймасы өртенгенде оны сөндіру үшін су, көбік немесе көмір қышқылын пайдаланады. Олар жанғанда улы газдар мен булар бөлініп шығады. Сондықтан оларды жел жағында тұрып сөндіру қажет. Өрт сөндіру кезінде қауіпті аймақтардағы адамдар арнайы костюмдер, резеңке етіктер мен қолғаптар киюі және тыныс алу мүшелерін қорғайтын құралдарды пайдалануы қажет.
4.5. Жаңа материалды бекіту кезеңі 20 минут	« Блиц-байқау » Жалпыға бірдей теориялық сұрақтар қойылады және ол сұрақтарға берілетін жауаптардың жылдам да нақты болуына мән беріледі. Білім алушыларды шапшаңдыққа, бастаған істі мұқият аяқтауға үйрету, есте сақтау қабілетін дамыту. Сұрақ-жауап: 1. От көзі мен жылу көзінің айырмашылығы неде? 2. Өрт ненің негізінде жіктеледі? 3. Өрт қауіпсіздігі қандай принциптерге негізделеді? 4. Неліктен кальций карбиді қоймасы жеңіл шатыры бар ғимаратта орналасуы керек? 5. Қауіпті учаскелер үшін электр жабдықтарын таңдау кезінде заттек мен материалдардың өрт қауіптілігінің қандай көрсеткіші қолданылады? 6. Үй-жайларды санаттарға бөлу кезінде заттек мен материалдардың өрт қауіптілігінің қандай көрсеткіштері қолданылады? 7. В1 санатындағы бөлмені В 4 санатындағы бөлмеден қандай параметр ажыратады? 8. Өрт қабырғасы мен ғимарат құрылымы ретінде өзін-өзі тірейтін қабырға арасындағы түбегейлі айырмашылық неде? 9. Өрт сөндіру көлеміне қандай факторлар әсер етеді? 10. Көмірқышқыл газымен улану кезінде қандай көмек көрсетіледі?
5. Сабақты қорытындылау және рефлексия 8 минут	Сабақты қорытындылау кезінде, «Аяқталмаған сөйлем» әдісі арқылы кері байланыс жүргіздім.
6. Үй тапсырмасы 2 минут	Конспектін оқу. Кәсіп түріне байланысты кәсіптік аурулар жөнінде мәнжазба дайындау

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

**ПЕРНЕБАЕВА ЛАЗЗАТ ЖУМАБЕККЫЗЫ
УРУСПАЕВА АЙНУРА АХМЕТЖАНОВНА**
Түркістан облысы, Төлеби ауданы Зертас ауылы
Қосан Мамытов атындағы жалпы білім беретін мектебінің
Бастауыш сынып мұғалімдері

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа кіру қабілеттілігі және аса тез бейімделуі мен жұмыс істеуі. Тұлғаның оқу, ұғыну, қысқа мәтіндерді жасау және жеңіл арифметикалық амалдарды орындаудағы қарапайым сауаттылығына қарағанда тұлғалық сауаттылықтың айырмашылығы тұлғаның нақты мәдени ортада тіршілік ету үшін минималды қажетті болып саналатын әлеуметтік қарым-қатынас жүйесінде тұлғаның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін біліктілік, икемділік пен дағдылар атомарлық деңгейі, яғни функционалдық сауаттылық болып табылады.

Функционалды сауатты оқушы – бұл пәндік, пәнаралық, интегративтік білімдер, ептіліктер, дағдылар және функционалдық мәселелерді шешу әдістері жиынтығы ретінде алынатын іс процесінде пайдаланылатын, қабылдау, ақпаратты өзгерту, типтік оқулық және қоғаммен қарым-қатынас есептерін шығару процесімен байланысты қажетті және жоғары деңгейдегі білімге ие болатын тұлға.

Әлемдік білім кеңестігіне кіру жағдайында қазақстандық білім беру жүйесінің алдында келесі міндеттер тұрады:

- орта білім деңгейінде барлық оқу пәндерінің мазмұнына сәйкес компонентті жүйелі түрде енгізу арқылы функционалдық сауаттылықтың негізін қалау;
- функционалдық сауаттылықты қалыптастыру және жетілдіру аспектісінде бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлерінде білім мазмұнының бірізділігін қамтамасыз ету;
- орта, техникалық және кәсіптік, жоғары білім беру деңгейлерінде функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың бірізділігін қамтамасыз ету.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы оқу-танымдық құзыреттілігінің базалық құрылымы болып табылады. Тұжырымдамалық тұрғы шеңберінде функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы оқу пәнінің негізгі мазмұндық компоненті ретінде алынатын оқулық міндеті арқылы пайда болады.

Бүгінде оқушылардың, қызметтік сауаттылықтың жоғары деңгейіне жету мүмкіндіктері бола тұрып, сондай-ақ социумда органикалық түрде қызмет ету қабілеттілігін, өзін-өзі тану қабілеттілігін, өз тұлғасының дамуына, адамның бойындағы әлеуеттілігін іске асыруға қабілеттілігін де алады. Қазіргі қоғамға қызметтік түрдегі сауатты, анық нәтиже алу үшін жұмыс істей алатын, мәнді жетістіктер мен табыстарға қабілетті тұлғалар қажет.

Функционалдық сауаттылықты дамыту аясында математика пәні бойынша төмендегідей біліктілікті қамтамасыз етуі тиіс:

- математиканың мазмұнын басқа ғылымдармен интеграциялау негізінде біртұтастық және қоршаған орта құбылыстарының өзара байланысы туралы дүниетанымын қалыптастыру;
- оқушылардың математиканың әлемдегі орнын анықтау мен түсіну қабілетін қалыптастыру, қоршаған ортадағы мәселелерді аталған ғылым әдістері арқылы шешу;
- статистикалық мәліметтер, шамаларды өлшеу, логикалық құрылған дәлелдерді көрсету негізінде ұсынысын негіздеу үшін физика-математикалық білімді қолдану қабілетін дамыту;
- түрлі бағыттағы ғылыми жобаларды орындау барысында және заттың сандық параметрін анықтауда түрлі математикалық әдістерге сүйене білудің жүйелі білігін қалыптастыру.

Функционалды сауаттылық бойынша дидактикалық материалдармен қамтамасыз ету, қазіргі заманға сай оқушылар өздеріне өмірлік маңызы бар пәндік білімдерге және типтік өмірлік жағдайда дұрыс әрекет алгоритміне негізделген біліктер мен дағдылар қалыптастыруға мүмкіндік туғызатын оқулықтарда қажетті деңгейде көрініс алуы қажет.

Оқушылардың оқытылатын пәндер бойынша білім беру стандарттарының қазіргі талаптарына сәйкес оқушылардың функционалды сауаттылығының мазмұнына базалық білімдері, репродуктивтік және репродуктивті-шығармашылық сипаттағы пәндік біліктері, пәндік және басқа да объектілерге оқушылардың құндылықты қатынастары енгізілуі тиіс.

Функционалды сауаттылықты қалыптастыруда оқу пәнінің мазмұнын байытудағы ұсыныстар:

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үдеріс нәтижесіне қойылатын талаптар:

Оқытудың басты мақсаты жастарға алған білімін тәжірибеде қолдана алып, қоршаған ортаға жақсы қалыптаса алуға мүмкіндік жасайтын негізгі компетенция жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Компетентті жол таба білу заманауи кезеңде әдістемелік негіз ретінде біз математика саласы бойынша жеке тұлғаны қалыптастыру жүйесінде тапсырмалар мазмұнында логикалық ойлау қабілетін дамытуды өз білімін және оның нәтижелерін, бағалай білуге негізделуі қажет.

Экономикалық жағынан дамыған елдердегі білім беруді дамыту жолдарын сараптай келе, әр елдердегі білім жүйесін жетілдіруді туындалып отырған нақтылы және ортақ мәселелерді айқындауға болады. Солардың кейбірін атап кетейік:

-Жаңа типтегі оқу орындарының (бағдарлы мектептер, лицейлер, колледждер, гимназиялар) ашылуы;

-Қоғамның экономикалық дамуының сұранысына орай орта мектептердегі оқушылар санының және тұрғындардың әлеуметтік психологиясының өзгеруі;

-Мектептердегі білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер;

-Мектепке дейінгі, бастауыш және орта мектеп дайындықтарының сапасын көтеру жолдарын іздестіру;

-Даралап және саралап оқытудың түрлі әдістерін игеру және оны жүзеге асырудың даярлық шаралары;

-Білім мазмұнын жетілдіру (жаңа пәндер енгізу, жекелеген пәндерді оқытудың инвариантты түйіндерін табу, кейбір пәндерді біріктіру және т.б.)

Сонымен, қоса республикамызда білім беруді дамытуға бағытталған арнайы келесі мәселелерді айтуға болады: мектеп оқушыларының арнайы қабілеттерінің деңгейін анықтайтын ғылыми - әдістемелік аппарат құру және оны күнделікті тәжірибеде қолдану; оқушылардың оқлау қабілеттерін артыруға ықпал жасайтын түрлі бағыттарды зерттеу; 12- жылдық жалпы білім беретін мектептер үшін жаңа оқу жоспарларын, бағдарламаларын, білім беру стандарттарын, оқулықтармен оқу- әдістемелік кешендерін жасау; мектептердегі оқуды еретерек кәсібилендіру және арнайы сыныптарда жекелеген пәндерді тереңдетіп оқыту; оқушылар білімін тексеру мен бағалаудың жаңа тәсілдерін іздестіру; білім беруді қаржыландыруды ұлғайту және т.б.

Айтылған мәселелерді әр пәнге қатысты бөліп алып қарастырсақ сол пәнді оқып- үйренуді жетілдіруге ғылыми талдау жасауға жол ашылады. Математиканы оқыту әдістемесі пән ретінде негізінен педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттеріне оқытылатыны мәлім. Бұл пән болашақ мұғалімдерді оқыту және тәрбиелеудің жалпы теориясын математиканың көмегімен жүзеге асыруға үйретеді. Еліміздегі көптеген педагогикалық институттардың біразы әртүрлі себептермен аймақтық университеттерге бірікті, біразы заман талабына байланысты жекешелендірілген. Ал университеттерге математиканы оқыту әдістемесіне жоспар бойынша мүлдем аз сағат бөлінген. Университеттердің физика және математика факультеттерінде классикалық математика курстары оқытылады да, оқыту әдістемесіне ерекше пән ретінде көңіл бөлінбейді. Педагогтар дайындайтын университеттердің жұмысын қайтадан жандандырып, аймақтық университеттерден бөліп алып жеке жоғары оқу орындарын ашу да кезек күттірмейтін мәселе.

Математиканы оқыту әдістемесін оқып-үйрену мазмұнына білім, білік және дағды жүйесі, онымен қатар ұзақ жылдар бойы жинақталған математиканы оқытудың құндылықтары жатқызылады. Оларды меңгеру пән мұғалімдерінің жан-жақты дамуына, кәсіби шеберлігінің шыңдалуына ықпалын тигізеді. Оқып үйрену мазмұнының қосалқы жүйесіне оқытушының студенттерге оқу материалдарын жеткізу қызметтері: әдістер, формалар, оқыту құралдары, білім және біліктілікті тексеру әдістері және т.б. жатқызылады.

Оқыту мазмұны педагогикалық қағидаларға: тәрбиелік, ғылымилық, жүйелілік, сабақтастық, даму болашағын көру білу және т.б..

Математиканы оқыту әдістемесі екі бөлімнен тұрады: жалпы және нақты әдістеме. Жалпы

әдістеме бөлімі математиканы оқытудың мақсаттары мен міндеттерін, мазмұнын әдістерін, формаларын және оқу құралдарын қарастырады. Арнайы әдістеме математиканың қазіргі бағдарламасының мазмұнды- әдістемелік негіздерін үйретеді. Атап айтқанда, аңғару жүйесінің, шамалар функциялар, теңбе-тең түрлендірулер мен теңсіздіктер және олардың жүйелері, координаталар мен векторлар, геометриялық фигуралар және олардың қасиеттері, геометриялық түрлендірулер, математикалық талдаудың элементтері т.б.

Математикадан білім берудің мемлекеттік стандарттарын және бағдарламаларын жасау мәселесін зерттеу математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесінің беделді бағыты болып табылады. 12 жылдық мектептерде математикалық білім берудің стандарттарын таңдау мен құрастыру республика ғалымдарының алдындағы межелі міндет деп түсінеміз.

Математиканың бағдарламасының міндетті минимумын анықтау мәселесіне әр түрлі көзқарастармен қарайды. Бірақ олардың бәріне тән нәрсе: бірдей деңгей дегеніміз бірдей болу дегенді аңғартпайды, ал математикалық стандартты жүзеге асыру дегеніміз барлық оқушыларды жаппай бір өлшеммен өлшеу немесе «бәрін бірдей бір қырықтық асытпа алу» деген сөз емес.

Математиканы оқытудың вариативтік құрылымын көбейту пән мұғалімінің де математиканың өзі жақсы меңгерген, сұранысқа дәл жауап беретін маңызды бөлімін таңдап алуына жол ашады. Міне, сондықтан бағдарламаны құрастырушылар қалауы бойынша, блоктар бойынша пәндер жүйесін ойластыруы шарт. Осы айтылғандар математиканы оқытудың теориясының мен әдістемесінің зерттеулерінің тағы бір бағыты болуы керек.

Математиканы оқытудың алдындағы тағы бір міндет- оқушыларды даралап және саралап оқыту. Қазіргі уақытта бұл мәселе республика мектептерінде біршама жақсы жолға қойылған. Бұл тақырыпқа көптеген диссертациялық зерттеулер қорғалды, төл оқулықтар мен оқу- әдістемелік кешендерді құрастырғанда ескеріледі. Дегенмен, әлі де даралауға байланысты оқу жоспарлары мен бағдарламалары арасындағы алшақтықты анықтау, түрлі бағытта оқитын оқушылардың математикалық білім сапасын арттыру шағын комплектілі мектептердегі даралап оқыту т.с.с. мәселелер өз шешімін талап етеді.

Қазіргі кезде ғалымдар математикалық білім беру мазмұнын жаңарту мен оны оқыту әдістемесін жетілдіруден бұрын математикалық білім беру сапасын жолға қою қажеттігін жиі айтады.

Сөздіктерде сапаға нысандар мен процестердің құндылығы, пайдалылығы, олардың белгілі бір сұраныстарды қанағаттандыруға жарамдылығы немесе белгілі бір мақсаттарды талапқа сай жүзеге асыруға бейімділігі деп түсініктеме береді. Білім беру тұрғысынан сапаны бірнеше тұрғыдан қарастырады: білім беру бағдарламаларының сапасы, оқу процесіне тартылған кадрлық және ғылыми әлеуеттің сапасы, оқушылардың сапасы, білім беру процесінің құралдарының сапасы және білім беру технологияларының сапасы.

Математикалық білім беру математика ғылымының бір бөлігі ғана емес, жалпы адамзаттық мәдениет құбылысы. Ол адамзат ойының даму тарихының бейнесін береді. Сондықтан адамның мәдени дамуында математикалық білім беру үнемі маңызды роль атқарып келе жатыр.

Математика мұғалімінің дайындық сапасының негізгі проблемалары: мұғалімнің кәсіби дайындық сапасы мониторингісінің теориялық негіздері. Бұл айтылғандардан оқушылар қазіргі математиканың негізгі әдістер мен ұғымдарын игеруі үшін, осы идеялар мен әдістерді оқыту мазмұнына айқын түрде енгізу керек және оларды оқушылардың іс-әрекетінің басты мақсаты ету керек.

Математика оқушылардың логикалық ойлауын дамытуы тиіс және ол түсінікті, оқушы шамасы жетерліктей есептер шығару арқылы жүзеге асырылуы керек.

Біздің ойымызша, ең күрделі мәселе — мектеп математика курсын біріктіру мәселесі болып табылады.

ХИМИЯ ПӘНІН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒЫТТАП ОҚЫТУ

СМАГУЛОВА ЕРКЕШ СЛАНБЕКОВНА

№ 2 жалпы орта білім беру мектебінің химия пәнінің мұғалімі Теміртау қаласы

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына сәйкес «ұлттық және бүкіл адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» деп көрсетілген [1].

Мұндай міндетті шешу педагогтан ерекше, басқа бағытты талап етеді. Мұғалім қазіргі кезеңде, оқушылар үшін жеке тұлғалық мәні бар нақты мәселелерді шешу шеңберінде, оларға мектепте іс-әрекет жасау тәжірибесін алуға мүмкіндіктер жасауда қабілетті болуы тиіс. Бұл жеке тұлғаның ойдағыдай әлеуметтенуіне ғана емес, сонымен қатар, өзінен-өзі шыңдалуына да мүмкіндік туғызады, өйткені «білім құзырлығы, оқушының болашақтағы толыққанды өмірі үшін, оның іс-әрекетін моделдейді». Бұл болашақта оқушыға ақпараттық білім беру кеңістігінде оның еркін бейімделуіне, өмірлік мәселелерді еркін шешіп, қажет нәтижеге қол жеткізуіне мүмкіндік береді.

Ұлттық тәрбие деген ол, жеке тұлғаның ұлттық сана сезімі мен мінез-құлқының ана тілін, ата тарихын, төл мәдениетін және ұлттық салт-дәстүрлерді меңгеруі негізінде қалыптасуы болып табылады.

Ал, ұлттық мәдени құндылықтар деген - белгілі бір ұлтқа, ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни халық ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар.

Ұлттық құндылықтарды саралап, оқыту процесіне енгізу арқылы ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұралық рухани байлығынан болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, отбасында да, оқу орнында ұлтжандалылық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу болады.

Қазақ елі ұрпақ тәрбиесіне аса ерекше мән берген. Жас жеткіншектерді есті, адал, еңбекқор, парасатты болсын деген үмітпен ата-баба тәлім-тәрбиесін әрқашан мұра тұтып келген және оны талап етіп отырған. Ол үшін ғасырлар бойы қолданып, сұрыпталып, өмір тәжірибесінен сыннан өткен салт-дәстүрлерді, педагогикалық әдіс-тәсілдерді пайдаланған.

Қоршаған ортада әртүрлі құбылыстар мен үдерістер болып жатады, олардың көпшілігі химия ғылымы түсіндіретін заңдар мен заңдылықтарға бағынады. Химия пәні оқушыларға Жерде адамның тіршілік әрекетіне өте маңызды көптеген табиғи заттар бар екендігін және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау қажеттілігін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл пән оқушыларға заттардың әртүрлілігі мен олардың өзгерістерінің маңыздылығын түсінуге көмектеседі; жаңа заттарды алу мүмкіндіктерін аша отырып, оқушыларды қоршаған ортаның экологиялық жағдайын берілген мәліметтер негізінде нақты бағалауға үйретеді. Химия оқушылардың дүниетанымын дамытуға, әлемнің тұтас ғылыми бейнесін қалыптастыруда маңызды орын алады. Мектепте химияны оқу оқушыларды қоршаған ортада болып жатқан құбылыстардың мәнін түсінуге жетелейді.

Химия оқушылардың сыни және сындарлы ойлауын, сонымен қатар көптеген эксперименттік және тәжірибелік дағдыларын дамыта отырып, проблеманы шешуде шығармашылдық тәсілдерді қолдануды қолдайды. Бұл пәнді оқу барысында оқушылардың зертханалық құрал - жабдықтарды қолдану және эксперимент жүргізу дағдылары дамиды.

Халық педагогикасын химия сабағында қолданып оқыту - білім алушылардың пәнді түсіну қабілетін арттырып, түсінуге қиын сабақтарды оңай меңгеруге және есте жақсы сақтауға дағдыландырады, ғылыми ұғымның қалыптасуын, ойлау қабілеттерінің, адамгершілік, ұлтжандық, ұлттық мәдениетті дәріптеу дағдыларын жете қамтамасыз ету мүмкіндіктері туады.

Ұлттық құндылықтарды оқу үрдісінде пайдаланудың маңызы - аңыз әңгімелер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ырым мен тыйымдар, өлең-жырлар арқылы білім алушылардың ой-өрісін дамытуға, дүниетанымын кеңейтуге, тез тапқырлық пен ұшқыр ойлануға, өз бетімен ізденуге ой салатын, Отанын сүю мен еліне деген сүйіспеншілік сезімін оятатын, соған ұмтылдыратын білімдік, тәрбиелік мәні бар халық шығармаларымен сабақ барысын қызықты етуге және көркейтуге болады.

Химия сабағы барысында көркем шығармаларды және поэзияны пайдалану білім алушылардың шығармашылығын дамытады, мотивациясын артады.

«Әркімнің ойы құнды», «Миға шабуыл» стратегияларын қолдана отырып **«Темірдің табиғатта кездесуі, қосылыстары»** тақырыбын өткенде темір элементін қазақ халқы өміріне

ертеден етене енгенін, элементтің қасиетін халқымыздың жыр дастандарын кіріктіре отырып жеткізуге болады. Сол сияқты, сабақта қара жер қойнауындағы мол қазынаның ішіндегі ең асылының не екенін шешуге арналған жұмбақтарды келтіруге болады.

Ұлттық ойындар халық педагогикасының бір саласы болып табылады. Химия сабағында ұлттық ойындарды пайдалану білім алушылардың тапқырлығын, ептілігін, ой-өрісін жетілдіреді. Ұлттық ойындарды сабақта, үзілісте, сыныптан тыс жұмыстарда тиімді пайдалануға болады.

Химия есептерін шығарғанда өлең, әзіл, ертегі, жаңылтпаш түрінде келтіру білім алушылардың кеңірек ойлануын қажет етеді. Тақпақ есептер арқылы химияның өмірде алатын орнын, химиялық құбылыстарды, химиялық заңдылықтарды сипаттауға болады. Мұндай есептер білім алушылардың логикалық ойын шыңдайды [2].

Химия сабағында халық ойындарын қолданудың түрлі жолдары бар. Ойынды сабақтың барысында қолдану жаңа сабаққа немесе сұралатын үй тапсырмасына білім алушыларды түгел қатыстыру мақсатын көздейді. Егер ойынды сабақтың ортасында қолданса, білім алушылар шаршағанды ұмыттырып ерік-жігерін дамытуға ұмтылуы тиіс. Ойын сабақтың соңында болса тақырыпты бекіту немесе сабақтан алған білімін жинақтау мақсатында пайдаланады [3].

Ұрпағын ойламайтын халық болмайды. Онсыз өсіп өну, ілгерілеу жоқ. Халықтың оқу-тәрбиесінің негізгі мақсаты – жалпы адамды, ең алдымен баланы сұлулық дүниесімен хабардар ете отырып тәрбиелейді. Оқу мен тәрбие алдында ата-ана да, тәрбиеші мен ұстаз да, адамды қоршаған ұжым да, тіпті көшедегі кездейсоқ халық та жауапты. Сол себепті химия пәнін оқытуға мысалды алыстан іздемей-ақ халқымыздың пайдаланып келген ұлттық құрал-саймандарын, ұлттық атауларын қолдануға болады [4].

Қорыта келгенде, оқу орнының алдындағы басты міндет – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзат мәдени мұраларының сабақтастығын сақтай отырып оқыту мен тәрбиелеу және жеткіншектің жан - жақты қалыптасуына мүмкіндік жасау.

Ғұлама ақын, әрі дүние жүзінің екінші ұстазы Әл-Фараби атамыз айтқандай «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім-адамзаттың жері, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» - деген.

Сонымен бірге оқушы бойына шоғырланған білім беру мұғалім тарапынан олардың өзіндік жақын даму аймағында дербес қабілетін дамытуға түрткі болу, оқыту мен оқу құндылықтары жүретін практикалық әрекеттерге баулу, баланың қолынан келетін істерін қолдау арқылы қиын проблемаларын шешуге көмектесу болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

- ҚР «Білім туралы заңы». — 1999.
- Тәрбие мен білім. Химия мектепте, -Алматы, 2009. №4. – Б.46- 48.
- Қожахметова Ж., Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. Алматы, 2009
- Қ.Бөлеев «Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау».- Алматы, 2009.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

КЕНЖЕКУЛОВА АЙНУР ДҮЙСЕНБАЕВНА
№ 2 жалпы орта білім беру мектебінің бастауыш сынып мұғалімі,
Теміртау қаласы

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру жүйесінің міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау екендігі айтылған.

Қазіргі жаһандану үрдісінде әр ұлт, әр мемлекет өзіндік менталитетін, өзіндік бет-бейнесін сақтап қалуға, осы құндылықтарды жас өрендердің санасына сіңдіруге тырысуда.

Ұлттық құндылық – ұлттар мен этностардың тұрмыстық, экономикалық, саяси, философиялық, адамгершілік, ар-ұяттық, діни көзқарастар мен әрекеттерінің жиынтығы болып табылатыны баршамызға айқын. Қазақ қоғамының тарихи кеңістігінде ел болмысының рухани негіздеріне айналған ұлттық сана құбылыстары ең алдымен жеке адамның ерік жігеріне әсер ететіні сөзсіз. Табиғатпен етене араласқан қазақ елі рухани өмірде де елдікті, ұрпақтың ауызбіршілігін сақтайтын қасиеттерді қалыптастыра отырып, кейінгі буынға жеткізуді өздерінің алдарына мақсат еткен.

«Азамат туған жерімен тұғырлы, халқының салт - дәстүрімен ғұмырлы» деп айтқан дана халқымыз. Қандай да бір елдің рухани мәдениеті, әдебиеті мен өнері, ғылым мен техникасы, әлеуметтік жағдайы, материалдық өндірісінің ең маңызды жетістіктері тәрбиесінен көрінуі арқылы оның ұлттық құндылықтарының мәніне ие болады және өскелең ұрпақтың азаматтығы мен отаншылдықты, рухани-адамгершілік жан-дүниесі қалыптасуына белсенді түрде ықпал етеді. Мектептен бастап ұрпағымызды парасатты да білікті, мәдениетті де білімді етіп тәрбиелеп, олардың дүниетанымын жалпы адамзаттық деңгейде дамытамыз десек, бойында ұлттық және азаматтық намысы бар, ұрпақ өсіргіміз келсе, бүкіл қоғамдық өмірдің өзегін келешек ұрпақ тәрбиесіне, соның ішінде ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуге бағыттауымыз керек.

Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық құндылыққа негіздейтін - білім. Сондықтан жас ұрпаққа саналы тәрбие мен сапалы білім берілу қажет. Ұлттық құндылықтар туралы айтқан даналарымыздың даналықтары жас жеткіншектің бойын да, ойын да түзейді. Осы жерде ұлттық құндылығымызды сақтауға, руханилығымыздың қайнар көзі болып – Абайдың даналығы, Әуезовтың ғұламалығы, Жамбылдың жырлары, Құрманғазының күйлерінің мәні зор.

Мектепте оқыту үрдісінің негізгі мақсаты - баланың білім игеру кезінде ойлау қабілетін қалыптастыру, сол арқылы таным әрекетін белсендіріп, шығармашылық қабілеттерін ұлттық тәрбие беру арқылы дамыту болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының жаңа, өзі білмейтін іске деген қызығушылығы басым болады. Ондай істер баланың ақыл - ойын, ішкі күштерін жұмылдырады және ерекше қуат береді.

Осы жерде, еліміздің бірнеше жерінен табылған «Алтын адам» бейнесін көрсету арқылы оқушылардың тарихымызды біліп, ұлттық ерекшелігімізді түсініп және «ұлттық құндылық» деген ұғымның мәнін тереңінен игерулеріне өз ықпалын тигізетіні анық. Сол сияқты, оқушыларға «Алтын адам» бейнесін көрсете отырып, осы баға жетпес қазынамыздың қай жерлерден және нешеуі табылғандығы туралы мағлұмат жинатып, жалпы сипаттама жасату сияқты (үстінде неше алтын бөліктері бар, қандай бейнелер бейнеленген, т.б.) ізденушілік тапсырма беру арқылы танымдық қызығушылықтарын да арттыруға болады. Себебі, Қазақстан жерінен табылған «Алтын адамдар» құнды тарихи жәдігерлер, мәдени-тарихи мұралар, тарихи құндылықтар, тарихи деректер, тұнып тұрған көне тарихи шежіре, өз дәуірінің лауазымды тарихи тұлғалары және де қилы тарихымыздың даңқын алысқа жеткізген асыл сүйекті бабаларымыз. Қалай десек те, Алтын адам – Қазақстанның ең құнды жәдігері, елдігіміздің символы.

Бала дүниетанымы еліктегіш, сенгіш келетіндіктен, математика сабағында ұлттық құндылықтарымызды ұтымды қолдану арқылы бала бойында ұлтымызға ғана тән терең ойлау, шебер сөйлеу дағдыларын дамыту бүгінгі таңда жүрегі ұлтым деп соққан әрбір мұғалімнің міндеті.

Мысалы оқушылардың математикаға қызығушылығы мен ынтасын қалыптастыру бала бойына руханилықты дарытудың негізі болып табылады. Математика сабақтарында халқымыздың ұрпақ тәрбиелеудегі өмір тәжірибесінен, салт-дәстүрлерінен, шаруашылық жүргізу тәсілдерінен, ұлттық табиғи, экономикалық, экологиялық ерекшеліктерін тиімді қамтып отыру, математикалық білімнің

өзіне тән: ақыл алғырлығы, зерттеу ынталылығы, заңдылықтарды табуға қызығушылығы, логикалық ойлау арқылы дәлелдей білуі ой тұжырымы арқылы іске асырылады.

Осы арқылы бала бойында математикалық ілім-білімге тән ынталылық, қызығушылық, логикалық ойлай білу, ықшамдылық, сапалылық, үнемшілдік қалыптасады.

Халық ойындарын математика сабағында пайдалану оқушының алған білімін күнделікті өмірмен ұштастыруына мүмкіндік туғызады. Ойын есептері оқушының ой-өрісін, ізденімпаздығын дамытуға арналған логикалық есептер қарастырылған. Логикалық есептер оқушының тереңнен ойлау қабілетін, шығармашылығын дамытып, пәнге деген қызығушылықтарын арттырады.

Нақты математикалық тақырыпты халқымыздың тұрмыс - салтымен байланыстыра оқыту оқушыларымыздың, өз халқымыздың тарихын білуге, тұрмыс салтын ұғынуға үйретеді.

Қазақ халқы ерте замандарда ғылым мен білімге еркін қолы жетпесе де өмірлік тәжірибеден оқып үйреніп талғай біліп, шеберліктің небір сан саласын асқан ұқыптылықпен сақтап, біздің дәуірімізге жеткізе білген.

Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын туғызудың жолдарының көзі қазақ халқының тәрбиелік және танымдық мәні бар, баға жетпес асыл қазынасы, тарихи – мәдени мұраларында жатыр. Соның бірі – Қазақтың ұлттық шежіресі. «Адам ата – анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, біліп оны ескерсе, дүниедегі алыс - жақын мен жақсы - жаманды білгені мен көргені көп болған адам білімді болады» - дейді Абай Құнанбаев.

Халықтық педагогиканың бір саласы – ұлттық ойындар. Қазақ халқының ұлттық ойын түрлерін өтетін тақырыпқа лайықтап пайдалану – тасада қалып келген дәстүрлерімізді қайта жандандырып, ұрпақтар бойына сіңіруге үлкен көмегін тигізеді. Сонымен бірге оқушылар халқымыздың өткен тарихына ойлы көз тастап, қарым - қатынасты, салт - дәстүрлерді саналы түрде сезінеді.

Мектеп оқулықтарының мазмұны көбіне жергілікті жердің мәдениетін, тұрмыс-тұрпатын, ұлттық қабылдауларды ескермей, дерексіз сипатта болады. Математика пәнін оқытуда қазақ халқының ұрпақ тәрбиелеудегі өмір тәжірибесінен, салт-дәстүрінен, шаруашылық жүргізу тәсілдерінен көрініс бере отырып оқытқан тиімді.

Ұлттық дәстүрлі мазмұндағы есептер, қазақтың қара есептері, ұмытыла бастаған ұлттық дәстүрлеріміз, сондай-ақ ертегі есептер, ұлттық ойындар, мақал-мәтелдер, қазақтың байырғы өлшем бірліктері, қазақша жыл есептеулер т.с.с оқушылардың ұлттық дүние танымын кеңейтеді. Ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан қазақ халқының ауызша есептері ауыз әдебиетінің бір жанры болып табылады. Логикалық ой қорыту жолымен шығарылатын халықтың байырғы есептері арқылы халық мұрасымен таныса отырып, әр түрлі тәсілмен шешуге болады.

Халық есептерінің түрі сан алуан. Есептерді шешкенде және жауабын тапқанда берілген шарттармен қоса, қазақ халқының тұрмыс тіршілігіне тән кейбір деректерді ескеру қажет.

Мысалы, «Мал айырбастау» деген есепте ірі мал иесі қойлы шаруаға: «Інгенімнің әр жілігі екі қой, биенің екі жілігі үш қой, сиырымның әр аяғы бір қой», — дейді. Қойлы шаруа ірі мал иесінің айтқанына келісіп, оған қырық алты қой береді де, орнына алған биесін мініп, інгенін жетектеп, сиырын айдап үйіне қайтады.

Байырғы қазақ ғұрпы бойынша ірі мал кейде «он екі жілік» ет есебімен бағаланған. Есептің логикалық түйіні де осында.

Бұрын қазіргідей ұзындықты өлшейтін дайын метрлік, сыйымдылықты өлшейтін кг., метр өлшеуіш құралдары көп болмаған, болса да көп адамдар түсіне білмеген. Сондықтан көз қол, саусақ мөлшерімен заттарды дәл өлшеп отырған. Қазақ халқында ортақ өлшеуіштерге жалпы халық сенген және түсінген. Біз сол өлшемдерге көз жеткізуіміз керек. Мысалы: Үлкендер бес саусақты қалай атаған?

- 1) Бас бармақ,
- 2) Сұқ саусақ,
- 3) Ортан саусақ,
- 4) Аты жоқ саусақ,
- 5) Шынашақ.

Ертегі - баланың тақырыпқа деген қызығушылығын арттырады, қиялын дамытады. Математика сабағында ертегіне қолдану оқушының оқу материалдарын терең түсінуін жеңілдетеді, зейінін тұрақтандырып, есте сақтау қабілетін дамытады.

Мысалы, 1-сыныпта геометриялы ұғымдары: нүкте, кесінді, сызық түрлері, т.б. туралы өткенде, сабақты ертегі түрінде түсіндіру материалды жақсы игеруге, тапсырманы өз бетімен түсіне отырып орындау мүмкіндігіне қол жеткізеді. 1,2- сыныптарда «Ондықтар» тақырыбын өткенде «Цифрлар айтысы», «Цифрлар және сандар» ертегісін пайдадану - оқушылардың дөңгелек ондықтардың сандық құрылымы мен таңбалануы, разряд бірліктеріне қарай өзгеруі, оның жазылуы мен оқылуын меңсуге, есте сақтауына көмектеседі. Цифр мен сан ұғымының айырмашылығын түсінуде де бұл ертегілерді қолдану пайдалы. «Туыскандар» ертегісін қолдану барысында шаршы мен тік төртбұрыштың ұқсастығын және айырмашылығын оқушының өзіне айтқызу, оның өз бетімен ойлануына, ізденушілігіне жетелейді.

Тәрбиелік жағынан алсақ - бұл ертегілер бірлік пен достыққа тәрбиелеп, мақтаншақтық сияқты жағымсыз қылықтан алыс жүруге бейімдейді. Яғни, педагогиканы оқыта отырып тәрбиелеу, тәрбиелей отырып оқыту қағидасын жүзеге асырудың ұтымды әдістерінің бірі.

Ал, пәнаралық байланыс мәселесіне келсек, ертегілерді тыңдау, айту арқылы оқушының сөздік қоры молайып, тіл байлығы дамиды.

Осындай бай мұраны жас ұрпаққа дәріптеу, одан әрі оны жаңғырту, рухани бай ұрпақ қалыптастыру біздің басты міндетіміз. Себебі, ұлттық құндылық – ұлттың тірегі!

Қайсыбір халықтың тарихына көз жүгіртіп қарар болсақ, ең алдымен тарихына, мәдениетіне, салт-дәстүрі мен ұлттық құндылықтарына үңілетініміз анық. Міне, біздер енді, осы өнегелі сөзді арқау ете отырып, бабалардың біздерге мирас етіп қалдырған рухани бай мұрасы мен құндылықтарын жас өскелен ұрпақтарға насихаттап, мәдениет ұлттың мәйегі екенін дәлелдеп, елдік рухани мүддемізді әлемдік деңгейде жаңғырта аламыз.

Бүгінгі таңдағы біздің міндетіміз ұлттық дәстүрдің аясын тарылтпай, халық педагогикасы негізінде, ұлттық құндылықтарымызды пайдалану арқылы, жаңа әдістермен толықтыра отырып, ұлттық сана сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, эстетикалық талғамы жоғары, ар-ожданы мол, еңбекқор жас ұрпақты тәрбиелеу, олардың әдепті, әдемі, сұлу, білімді болып өсуіне мүмкіндік жасау.

Яғни,өзіміз не үйретсек, соның жемісін көреміз, сол үшін береріміздің мәні мен маңызы зор болуға тиісті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- Қырық қазына. Ә.Доспамбетов - Алматы 1997
- Ата дәстүрің – асыл қазынаң // Бастауыш мектеп. Алматы, 2007
- Қазақстан жерінен табылған «Алтын адамдар» құнды тарихи жәдігерлер. [Электрондық ресурс] Қолдану режимі: <https://infourok.ru/azastan-zherinen-tabilan-altin-adamdar-ndi-tarihi-zhdigerler>.
- ZHARAR «KZ» Абай Құнанбаев . [Электрондық ресурс] Қолдану режимі: <https://www.zharar.com/kz/olen/>.
- Қазақтың байырғы қара есептері.С.Елубаев - Алматы 1996
- «Қазақтың байырғы өлшемдері» С.Елубаев, Алматы, Қазақстан, 1996.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

КАЛДЫБАЕВА МАЙРА ЕРНАЗАРОВНА

**№ 2 жалпы орта білім беру мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
Теміртау қаласы**

Құндылықтар деген, ол – тәрбие мен оқытудағы адамгершілікке бағытталған мұраттар, ол шынайы болады, ол адамға тәуелді емес, дегенмен ол адам санасында орын алады. Құндылықтар сезім арқылы қабылданады, ал сана арқылы оны түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Нақтырақ айтатын болсақ, ана тілі мен ұлттық дәстүрді құрметтейтін, дүниетанымы, ақыл ой парасаттылығы қалыптасқан, мақсат қоя алатын, сол мақсатқа жету жолында жауапкершілігі мол, мінез құлқы, айналадағы адамдарға қарым – қатынас мәдениеті жоғары, Отанын сүйетін, күрделі жағдайда нақты шешім қабылдай алатын, салауатты тұлға.

Ұлттық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан адамгершілік қағидаттары. Ғасырдан-ғасырға жеткен халықтың қазынасы – тілі, ділі, салт-дәстүрі, әдебиеті мен өнері ұлтымыздың рухани байлығы.

Ал осы ұлттық тәрбиені бала бойына сіңіруде бастауыш сыныпта атқаратын жұмысының орыны ерекше. Тәрбиені сәби ана құрсағынан бастаса, оны білім теңізінің мектеп атты кемесінде ұлттық құндылықтарымызбен жетілдіру өте маңызды. Ұлы Абай: «Бала мінез үш алуан адамнан жұғады: біріншісі - ата – анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі – құрбысынан.» - деген екен. Қоғамға қызмет ететін болашақ жеткіншектерге сапалы білім мен өнегелі ұлттың тәрбие беру – ұстаздың басты парызы.

Бастауыш мектеп оқушыларының тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру жұмыстарына балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, олардың қабылдау мүмкіндіктеріне сәйкес лайықтыларын ғана пайдаланып, оларды тиімді қолдана білген жөн.

Қазіргі таңда бұл талаптарды жүзеге асырудың мынадай мүмкіндіктері бар:

- тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру бойынша адамгершілік құндылықтарды кез келген пәнді оқытудың мазмұнына кіріктіру;
- сыныптан тыс сабақтарды баланың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ықпал ететіндей бағытта ұйымдастыру;
- жеке пән ретінде жүргізілетін сабақтардың бағдарламасына еңгізу.

Бастауыш сынып оқушысы тұлғасын қалыптастыруда халық педагогикасы материалдарымен таныстыру, оларды тыңдағанын қайта әңгімелеп беруге, мақал-мәтелдерді, жаңылтпаштарды мәнерлеп айтуға үйрету мен сөздік қорларын байыту, сөздік шығармашылықтың бастапқы формаларын дамыту мен адами ізгілік қасиеттерді, психикалық процестерді жетілдіру жөніндегі жұмыс төмендегі жеке тұлғаның қалыптасу мүмкіндіктерін шешуге көмектеседі. Оған:

- ұлттық ойындарды түсініп, қызыға ойлануға баулу;
- халық педагогикасының асыл мұрасы – халық ауыз әдебиеті үлгілерін тыңдай білу;
- бейнелеу құралдарын (сахналау, кейіптендіру, диалог, кестелі-модельдер, т.б.) ойында қолдана отырып, шығарманы мәнерлеп, белгілі бір жанрмен орындауға үйрету, сөздік қорларын дамыту;
- әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерді түсіну;
- алған білімдері мен іскерлік-дағдыларын оқушының өзі атқаратын іс-әрекетте, өмірде қолдануға үйрету.
- ұлттық сәндік-қолданбалы өнер бұйымдарын ажырата білуге.

Мектеп табалдырығын аттағаннан бастап білім беруде ел тарихын терең қозғап, тәрбие сағаттарында, оқыту үрдісінде қазақ зиялы қауымның еңбектерінің, қоғам дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы олардың бойына адами құндылықтарды қалыптастыру қажет.

Ұлттың салт сананың өмірдегі қолданылмалы көріністері: рәсімдер, рәміздер, ырым – тыйымдар, жөн – жорағылар, діни ұғымдар, сенімдер, перзенттік парыз, адамгершілік борыш, ұрпақтық міндет арқылы іске асырылып, ұлттық қасиеттерге айналады.

Бала бойына ұлттық құндылықтарды дамытудағы негізгі құралдарға мыналар жатады:

- Оқыту үрдісі
- Тәрбие шаралары (пікірталас, кездесулер)
- Кітап оқу.
- Сыныптағы тәрбие сағаттары.
- Саяхат жасау.

Бастауыш сыныпта ұлттық құндылықты қалыптастыру ана тілі, математика, бейнелеу өнері сабақтарында жүзеге асырылады. Рухани – адамгершілік құндылықтардың маңызын айқындау көбінесе ана тілі сабағында жүзеге асырылып жатады.

Оқу мен тәрбие егіз. Оны бір – бірінен бөліп қарауға болмайды. Тәрбиенің өзі күнделікті сабақтың әр бір негізінде – ақ оқушы бойына сіңіре бастайды.

Бастауыш мектеп оқушыларының бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру арқылы қалыптасқан тәні мен жаны сұлу, өзіне - өзі сенімді, халықтың салт – дәстүрін, ата заңын, тарихын құрметтейтін, елжанды, әлемдік бәсекеге қабілетті тұлғаның негізін қалау әр ересек адамның парызы болуы керек.

Ұлттық болмыс, оны дәріптеу отбасынан, ошаққасынан басталады. Отбасы – тәрбиенің тамаша мектебі. Үлкенді сыйлауға, ана тілін ардақтауға, салт-дәстүрімізді сақтауға тәрбиеленсек, ұшқанда да соны іліп, жүрген жерімізде сол құндылықтарды дәріптейміз. Әкесі мен баласы, қызы мен анасы, бозбала мен бойжеткен арасындағы жарасты қарым-қатынас отбасындағы ұлттық дәстүрді берік ұстанудың бір жолы. Халқымыз ұлын-нарға, қызын арға балап, татулықты абысындар арасынан тапқан, жігіттің бойынан елге қорған боларлық батырлық қасиетті іздеген. Осындай тәрбие арқылы құндылықтарды қалыптастырған.

Ұрпағын елжанды, ұлтының ұлылығын ұлықтайтын азамат етіп тәрбиелеуде ана тілінің нәрімен сусындатып, жүрегіне ізгіліктің дәнін сепкен. Ана сүтімен бойымызға дарыған тілді шұбарламай, таза күйінде ұрпақтан-ұрпаққа жеткізген. Елге қалтқысыз қызмет етуді ойлаған асыл ерлеріміз жеке басының мүддесінен халық мүддесін жоғары қойған.

Бүгінгі ұрпағымызды туған халқының тіліне, рухани мәдениетіне, тарихына немқұрайлы қарамауға тәрбиелеуіміз керек. Сонда ғана олардың ішкі жан дүниесі, санасы ұлттық құндылықтарға елжіреп тұрады. Біз, ұстаздар, бала болмысын жақсартуға ата-анадан да зор атсалысуымыз қажет. Себебі олар - елдің болашағы.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. С.Ұзақбаева. Тамыры терең тәрбие (қазақтың халық педагогикасындағы эстетикалық тәрбие) // Алматы, 1995.
2. «Мектептегі «Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» сабақтары: басымдықтар және жетілдіру стратегиялары» білім беру бағдарламасы; Нұр-Сұлтан, 2022.
3. Мамырбекова Г.А. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелері/ Педагогика. 2018ж.,

ЖАСӨСПІРІМ ТӘРБИЕСІ

БУТАГАРИНА АЙНУР БЕКМЫРЗАҚЫЗЫ

Бастауыш сынып мұғалімі

**Ақтөбе қаласы “М. Ғабдуллин атындағы № 70 жалпы
білім беретін орта мектеп” КММ**

XXI ғасырдағы Қазақстандық ата-ана: «Өз балаңа үлгі бол». Бала-ертеңгі үмітіміз. Бүгінгі ұл-ертеңгі әке, бүгінгі қыз-ертеңгі ана. Олар әкеге, анаға қарап өседі.

Жалпы, қазақ отбасында әуелі әке, содан кейін шеше, бұл кісілер – жанұяның, яғни, отбасының ұстаздары. Әрбір әке-шешенің балаға қоятын басты талабы-тәртіп. «Әдепті бол», «тәрбиесіз болма», «көргенсіз болма» деп үнемі құлағына құйып отырады. Және үлкен-кішіні сыйлап, құрметтеуді, сыпайы болуды, ешкімді кемсітпеуді үйретеді.

Алайда, қазіргі таңда жұмыссыздықтың көбеюімен ата-аналардың көбісі күнделікті күнкөріс қамымен бала тәрбиесіне аз көңіл бөлуде. Тіпті, қарапайым мектебіміздегі ата-аналар жиналысына қатысуларының өзі үлкен мәселе болып отыр. Ата-аналарды педагогикалық қолдау мақсатында тәрбие бөлімінің ұйымдастыруымен Даналық мектебі (әкелер мектебі, әжелер мектебі, аналар мектебі, т.б) көптеген өтіп жатқан іс-шараларға қатыстыру мұғалімдер үшін әртүрлі қиындықтар туғызуда. Себеп: көптеген ата-ана күндіз жұмыстан қолдары босамайды. Бұл қазіргі таңдағы өзекті мәселе болып тұр.

Ал, қолға түскен кез келген жұмысты атқарып шаршап келген ата-ана «баламның тамағы тоқ, көйлегі көк» деп ойлайды, бұл әрине қате пікір.

Атақты педагог-ғалым В.А Сухомлинский айтпақшы «Тек қана ата-аналармен бірге күш-жігерді біріктіру арқасында мұғалімдер балаларға үлкен адамдық бағыт беруі мүмкін». Мұғалімдер мұндай бағытты беру үшін әрине үнемі ата-анамен байланыса отырып, бірігіп жұмыс істеуі керек.

XXI ғасырдың ата-анасы жан дүниесі бай, ұлттық мемлекетшілдігі жоғары, балаларымен дұрыс қарым-қатынас жасай білетін, жауапкершілік сезімі зор тұлға болуы тиіс. Қазіргі балалар түрлі озық технологияны тез меңгереді, жан-жақты, сауатты, ең бастысы заман талабына сай үнемі қоғамдық ортада өз ойларын еркін айта алатын, тәрбиелі, білімді азамат болуы – басты міндеттері.

Жастар – қай заманда, қай елде болмасын асқақ арман мен үміт, биік ар мен өр намыстың символы. Олар – қай кезде де, қай қоғамда да белсенді буын өкілдері. Еліміздің жас буын өкілдері мемлекетіміздің жаңа келбетін қалыптастырады.

Жастар – қазірде азаматтық қоғамның белсенді бөлігі. Жас қазақстандықтардың түрлі саладағы инновациялық жобалар, мен технологияларды игеруге бейім, кәсіпкерлікпен айналысуға, жаңа білім мен ғылымды дамытуда күш-қуаты зор.

Отбасы мәселесі барлық уақытта адамзатты толғандырған. Әрбір отбасы өз баласын қалай тәрбиелеуді өзі шешеді. Бұл мәселе бойынша бірыңғай нұсқау жоқ. Әрбір ересек адам бала өмірінде маңызды рөл атқарады.

Ата-аналар үшін міндеттердің бірі – олардың бала тәрбиесі бойынша міндеттері. Дәл осы ата-аналарға баланың болашақта қандай болатыны тәуелді: мейірімді немесе жауыз, бейімделгіш немесе төзімді, шыдамды. Отбасында осы айтылған қасиеттер қалыптасады. Бұл қасиеттер балаға өмір бойы тұлға болуына ықпал етеді.

Ұлттық құндылық, ұлттық тәрбие, сонымен қатар, отбасындағы тәрбие ақсаса, Отан алдындағы қарыз бен парыз кері кетеді. Жас ұрпақ – еліміздің айнасы, ал айнаның қандай болуы иесіне байланысты.

Жоғары қырда ананың бағасы бек,
Алдына басын иген анасы кеп.
Далада өсіріпті қызды ардақтап,
Болашақ рулы елдің анасы деп.
Ерліктің нышаны емес ас пен күші,
Ел қорғау-ер жігіттің қастерлі ісі.

Жақсы әйел, жүйрік ат пен алмас қылыш,
Қазақта батырлықтың бас белгісі» -деп ақын Ф. Оңғарсынова айтқандай, ел ертеңі текті ұл мен қызға тәлім-тәрбиені, даналық пен даралықты бойына сіңірген.

Ал, ХХІ ғасырдың жастары тек еркіндікті қалайды. Жанында әрдайым түзу жолға салатын, жаман ортадан тиятын, еніп бара жатса, суырып алып, жақсы жаққа жетелейтін жақындары болса, ол баланың келешегі жарқын болмақ. Қызығушылықтарына тыйым сала бермей, мүмкіндігінше барша көңілі ауған істі жасап көруге мүмкіндік берсеңіз, ол бала өз жолын еш күмәнсіз тандай алатынына сенімдімін. Тым еркінсіп кетпеу үшін өзіңіз әрдайым жанынан табылып, әр нәрсенің екі ұшы бар екенін қайталап айта отырып және өмірге деген көзқарасын кеңейтуге тиіссіз. Ғаламда тек жаман адамдар, яки жақсы адамдар болмайтынын біліңіз. Жақсы деп жүрген нәрсе жаманға айналып кетуі, жаман деп жүрген нәрсенің жақсыға айналып кетуі бек мүмкін. Жағдайға төзе білсеңіз, перзентіңіздің шынға шығатынын ұғындыра алсаңыз, «адамзат үшін пайдасы тиетін ұрпақ тәрбиеледім» деп қуана беріңіз. Егер оның ақыл-есі туғанда дұрыс болса, ендігі жерде дұрыс тәрбие, үйлесімді тәсіл оны алдыға шығара алады. Сонда ғана балаңызды стресс, депрессия деген заттардан аман алып қала аласыз. Жарқын келешек пен пайдалы орта қалыптастыруына ықпал ете аласыз. Бастысы, балаңызға деген сенім мен махаббатты ұмытпағаныңыз абзал.

Отбасында ата-ананың тәрбиесі мен тәртібі, үлгі-өнегесі ұрпақтың өмірлік ұстанымына айналатынын ұмытпайық!

Ойымды қорыта келе, әр сыныптағы қиын және қиынға бейім оқушыларды ескере отырып, әр сыныпқа осы бағыт бойынша бір жас маманды тәлімгер етіп бекітіп қойса, оқушылар мен ұстаз арасындағы байланыс күшейер еді. Сол кезде ата-анамен де тығыз байланыс болады деп ойлаймын.

АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА

НҰРЖАНОВА АЙГҮЛ БАЙМҰРАТҚЫЗЫ

Түркістан облысы Арыс қаласы

С.Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебінің

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Бөлім:	Бөлімі:
Педагогтің аты-жөні:	Нуржанова Айгүл
Күні:	
Сыныбы: 8	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	М.Мақатаев «Аққулар ұйықтағанда» поэмасы
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау
Сабақтың мақсаты:	автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдайды
Ойлау деңгейінің дағдылары	Жоғарғы деңгей

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі 6 мин.	1.Оқушылармен амандасу, түгендеу. 1-тапсырма. «Шашылған сұрақ» әдісі. Сұрақтар жазылған парақтар сыныпқа таратылып беріледі. Сұрақ алған оқушылар сұрақтарын оқиды, білсе, өзі жауап	Оқушылар сұраққа жауап береді. интерпретация жасау дағдыларын	Мадақтау сөздері	Оқулық, жұмыс дәптерлері Интербелсенді

	береді, білмесе, сыныптың ішінен білетін еріктілер жауап береді. Үй тапсырмасына және алдыңғы білімді анықтауға бағытталған сұрақтар қойылады. 1.«Аққулар ұйықтағанда» поэмасында қандай мәселе айтылған? 2.Неге аққулар көлдің келбеті, көлдің сәні? 3.Ақынның оқиғаға көзқарасы қалай көрінеді? 4.«Жетімкөлдің аққулар бар кезіндегі келбетін суреттеп айтып бер? 5. Поэма неге «Аққулар ұйықтағанда» деп аталған? Жеке қажеттілігі бар оқушылар: Сұрақтарды сыныпқа «шашқанда» қабілеттеріне қарай таратылып беріледі. Жауап беру кезінде қабілетті оқушылар жауап беруге қиналған оқушыларға қолдау көрсетеді. ЖАДА қалыптастырып, оқушыларды сабақ үдерісіне толық тартуға бағытталады. ЕББҚ бар (есту қабілеті нашар) оқушыға тапсырманың нұсқауы толық жазылып, алдын ала беріліп қойылады. Алдыңғы партада отырады. Мұғалім соның жанында тұрып, асықпай, кідіріспен сөйлейді. Бүгінгі сабақ мақсатымен таныстырамын.	дамытуға бағытталады, сондай-ақ барлық оқушылардың қатыстырылуы арқылы сабаққа белсенділігі артады.		тақта
Жаңа сабақ 15 мин.	2-тапсырма. Жұптық жұмыс. «Автор - кейіпкер» әдісі. Графикалық органиайзерді толтырады Жұптарға кейіпкерлерді бөліп беріледі. Поэмадан кейіпкерлердің сөздерін тауып, қандай ой айтылғанын анықтаңдар. Автордың кейіпкерлерін неге осындай бейнеде көрсеткенін поэмадағы оқиғалармен дәлелдеңдер. Әр кейіпкердің сөз қолданысын талдайды. Дескриптор: Жылқышының сөзін табады, ойды анықтайды -тәуіп шалдың сөзіндегі ойды айтады -анасының сөзіндегі ойды анықтайды; -бір кейіпкердің бейнесіне автордың көзқарасын айтады -поэмадан оқиғалар келтіре отырып дәлелдейді. -сөз қолданысына талдау жасайды ЕББҚ (есту қабілеті төмен) Оқушыға тапсырма нұсқауымен және дескрипторымен толық жазылып, алдына беріледі. Тапсырмаға дайын болған кезінде қол көтеріп жауап беру керетігі де жазылып беріледі. Жеке қажеттілігі бар оқушы: Дескриптордың соңғы екеуі қабілеті жоғары оқушылар үшін берілді. Қабілеті төмен оқушыларға	Тапсырманы берілген дескриптор бойынша орындайды. Хрестоматиядан үзінділерді тауып оқиды.	ҚБ: оқушыға дескрипторға сүйене отырып, <u>тиімді кері байланыс</u> береді	Оқулық ??????

	диалогтік қолдау жүргізе отырып, тапсырманы орындауға бағыттаймын. Қабілеттері әртүрлі оқушыларды жұптастырамын.			
	3-тапсырма. Жеке жұмыс. «Егер мен» әдісі. Поэмадағы өздерің қалаған кейіпкердің атынан өз ойларыңды айтыңдар. Автор Жылқышы Анасы Тәуіп шал Әкесі «Егер мен» әдісінің тиімділігі Оқушыларды сабақ үдерісіне толық тартады әрі шығармашылық және иртерпретация жасау қабілеттерін дамытады. Әр оқушы өзі қалаған кейіпкер бейнесінде болып, ойын айтады. Дескриптор: -кейіпкерді таңдайды -кейіпкер атынан сөйлейді -қалай өзгертетін айтады -дәлел келтіреді ЕББҚ бар (есту қабілеті нашар) оқушыға нұсқау толық жазылып, жеке беріледі. Басқа оқушыларды ол есту үшін жауап беретін оқушыларды тақтаға шығарып, есту қабілеті нашар оқушының партасының жанына тұрғызып, қаттырақ дауыспен асықпай айтуды тапсырамын. Жеке қажеттілігі бар оқушылар қабілеті төмен оқушылар үшін жетелеуші сұрақтар қоямын.	«Егер мен» Автор Жылқышы Анасы Тәуіп шал Әкесі Аттарынан сөйлейді. Ойларын дәлел келтіріп жеткізеді.	Мұғалім тарапынан тиімді кері байланыс беріледі.	
Сабақтың соңы Рефлексия 5 мин.	«3 Қ» әдісі Құнды Қызықты Қиын Ресурс Поэма 2-тапсырмаға Үзінді.	Сабақтан не білгендігің айтады. Рефлексия жасайды.	Тиімді кері байланыс.	

ТЕХНОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА НЕГІЗДЕРІ

НУГМАНОВА АКМАРАЛ УРАНВЕКОВНА

Технология пәні мұғалімі, қолөнер "Алтын ине" үйірмесінің жетекшісі

Атырау облысы білім беру басқармасының

Жылыой ауданы білім бөлімінің

"Жас техниктер станциясы" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Халықтық педагогика — халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәрбие тәжірбиесі, салт-дәстүрлері мен ұлттық құндылықтарын қамтитын білім жүйесі. Бұл негіздер тек балаларды тәрбиелеуде ғана емес, сонымен бірге олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда да маңызды рөл атқарады. Технология пәнінде халықтық педагогиканың негіздерін енгізу оқушыларды ұлттық қолөнермен таныстырып, олардың рухани-мәдени деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

1. Халықтық педагогика және технология пәнінің байланысы

Технология пәні халықтың дәстүрлерін, мәдениетін, қолөнерін, ескерткіштерін зерттеуді қамтиды. Бұл пәнді оқыту барысында халықтық педагогиканың мәні ерекше байқалады. Әсіресе, қолөнер шеберлері, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін өнер мен дағдылар арқылы жастарды тәрбиелеудің жолдары қарастырылады. Әртүрлі бұйымдарды жасау, тігу, тоқу, құрастыру арқылы оқушылар халықтық өнердің негіздерін меңгереді.

2. Халықтық педагогиканың мақсаты мен міндеттері

Халықтық педагогика негіздеріне сүйене отырып, технология пәнінің мақсаты – оқушыларды ұлттық қолөнермен таныстыру, олардың шығармашылық ойлауын дамыту, еңбекке деген қызығушылығын арттыру. Бұл пәнді оқыту барысында балалардың өз қолдарымен жұмыс істей отырып, шығармашылық қабілеттері мен еңбекке деген құрмет сезімі қалыптасады.

3. Халықтық педагогикада қолданылатын әдістер мен тәсілдер

Технология пәнінде халықтық педагогиканың әдістері мен тәсілдерін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Бұл әдістерге:

Ұлттық өнерге негізделген қолөнер шығармашылығын үйрету. Балаларға ұлттық бұйымдарды жасауды үйрету, ұлттық нақыштар мен өрнектерді қолдану, қазақтың дәстүрлі өнерін ұлықтау.

Салт-дәстүрлерді оқыту. Халықтың тұрмыс-тіршілігі, ұлттық киімдері, бұйымдары арқылы оқушыларға халықтың рухани әлемін таныту.

Қолөнер шеберлерімен кездесулер ұйымдастыру. Технология пәнін оқыту барысында тәжірибелі шеберлермен кездесулер, шеберлік сыныптарын өткізу оқушыларға ұлттық қолөнерді жақыннан танысуға мүмкіндік береді.

4. Халықтық педагогиканың негізінде тәрбиелеу мен дамыту

Технология пәні арқылы халықтық педагогика негіздерінде балалардың еңбекке деген сүйіспеншілігі, шығармашылық қабілеті мен ұқыптылығы дамиды. Бұл пән ұлттық құндылықтарды оқушылардың бойына сіңіруге ықпал етеді. Қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен өнері арқылы олар өз еліне деген патриоттық сезімін қалыптастырады.

Технология пәнінде халықтық педагогика негіздерін енгізу — ұлттық мұраны сақтау мен дамытудағы маңызды қадам. Бұл пән балаларды ұлттық өнермен таныстыру, олардың рухани және шығармашылық дамуын қамтамасыз ету үшін зор мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар еңбек пен шығармашылық арқылы халықтың мәдениетіне деген құрмет сезімін қалыптастырады, қоғамның мәдени тұрғыдан байытуына өз үлесін қосады.

Халықтық педагогиканың негіздерін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін технология пәнін тиімді пайдалану қажет. Халықтық педагогика — халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәрбие тәжірбиесі, салт-дәстүрлері мен ұлттық құндылықтарын қамтитын білім жүйесі.

Бұл негіздер тек балаларды тәрбиелеуде ғана емес, сонымен бірге олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда да маңызды рөл атқарады. Технология пәнінде халықтық педагогиканың негіздерін енгізу оқушыларды ұлттық колөнермен таныстырып, олардың рухани-мәдени деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

Технология пәні халықтың дәстүрлерін, мәдениетін, қолөнерін, ескерткіштерін зерттеуді қамтиды. Бұл пәнді оқыту барысында халықтық педагогиканың мәні ерекше байқалады. Әсіресе, қолөнер шеберлері, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін өнер мен дағдылар арқылы жастарды тәрбиелеудің жолдары қарастырылады. Әртүрлі бұйымдарды жасау, тігу, тоқу, құрастыру арқылы оқушылар халықтық өнердің негіздерін меңгереді.

Халықтық педагогика негіздеріне сүйене отырып, технология пәнінің мақсаты – оқушыларды ұлттық қолөнермен таныстыру, олардың шығармашылық ойлауын дамыту, еңбекке деген қызығушылығын арттыру. Бұл пәнді оқыту барысында балалардың өз қолдарымен жұмыс істей отырып, шығармашылық қабілеттері мен еңбекке деген құрмет сезімі қалыптасады.

Технология пәнінде халықтық педагогиканың әдістері мен тәсілдерін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Бұл әдістерге:

Ұлттық өнерге негізделген қолөнер шығармашылығын үйрету. Балаларға ұлттық бұйымдарды жасауды үйрету, ұлттық нақыштар мен өрнектерді қолдану, қазақтың дәстүрлі өнерін ұлықтау.

Салт-дәстүрлерді оқыту. Халықтың тұрмыс-тіршілігі, ұлттық киімдері, бұйымдары арқылы оқушыларға халықтың рухани әлемін таныту.

Қолөнер шеберлерімен кездесулер ұйымдастыру. Технология пәнін оқыту барысында тәжірибелі шеберлермен кездесулер, шеберлік сыныптарын өткізу оқушыларға ұлттық қолөнерді жақыннан танысуға мүмкіндік береді.

Технология пәні арқылы халықтық педагогика негіздерінде балалардың еңбекке деген сүйіспеншілігі, шығармашылық қабілеті мен ұқыптылығы дамиды. Бұл пән ұлттық құндылықтарды оқушылардың бойына сіңіруге ықпал етеді. Қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен өнері арқылы олар өз еліне деген патриоттық сезімін қалыптастырады.

Технология пәнінде халықтық педагогика негіздерін енгізу — ұлттық мұраны сақтау мен дамытудағы маңызды қадам. Бұл пән балаларды ұлттық өнермен таныстыру, олардың рухани және шығармашылық дамуын қамтамасыз ету үшін зор мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар еңбек пен шығармашылық арқылы халықтың мәдениетіне деген құрмет сезімін қалыптастырады, қоғамның мәдени тұрғыдан байытуына өз үлесін қосады.

Халықтық педагогиканың негіздерін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін технология пәнін тиімді пайдалану қажет.

Технология пәнінің негізінде оқушыларды ұлттық қолөнер түрлеріне үйрету арқылы олар тек өнердің көркемдігін ғана емес, сонымен қатар оның терең философиялық мәнін түсінеді. Қазақ халқының қолөнері — бұл тек функционалды бұйымдар ғана емес, сонымен қатар мәдени және рухани құндылықтарды сақтаудың бір түрі.

Технология пәнінің мұғалімі тек білім беруші ғана емес, ұлттық мәдениетті балалардың жүрегіне сіңіретін тәрбиеші болып табылады. Мұғалімнің шығармашылық қиялы мен ұлттық құндылықтарды түсінуі оқушыларға әсер етеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды пайдалану өте маңызды. Халықтық педагогика мен технология пәнін оқытудың дәстүрлі әдістеріне инновациялық тәсілдерді енгізу оқушылардың шығармашылығын арттырып, оларды болашақта жаңа әрі пайдалы жобалар жасауға ынталандырады. Мысалы:

Цифрлық құралдар мен 3D модельдеу — ұлттық өнерді цифрлық платформаларда, компьютерлік бағдарламалар арқылы жасау мүмкіндігі, сондай-ақ ұлттық бұйымдарды 3D модельдеу арқылы оқушыларға көруге мүмкіндік беру.

Қолөнер саласындағы инновациялық дизайн — қазақтың дәстүрлі өнерін қазіргі заман талабына сай жаңарту арқылы оқушыларға ұлттық өнердің дамуы мен жаңғыруын түсіндіру.

Жобалық жұмыс әдісі — оқушыларға ұлттық қолөнер негізінде жобалар жасау арқылы өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беру.

Технология пәнінде халықтық педагогика негіздерін қолдану — ұлттық мұраны сақтаудың, оны қазіргі заманғы біліммен ұштастырудың тиімді жолы. Бұл арқылы оқушылар тек технологиялық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, ұлттық мәдениетке деген құрмет сезімін де қалыптастырады. Әрбір оқушының шығармашылық әлеуетін арттырып, оны өз халқының мәдениетіне жақындататын осындай тәсілдер білім беру жүйесінде маңызды орын алады.

Технология пәнінде халықтық педагогика негіздерін қолдану барысында сабақтың әртүрлі түрлерін пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Оларға мыналар жатады:

Дәстүрлі сабақтар: Мұнда оқушыларға қазақ халқының қолөнері, оның түрлері, ерекшеліктері жайлы теориялық білім беріледі. Мысалы, кілем тоқу, киіз басу, зергерлік өнер туралы мағлұмат беру.

Шеберлік сабақтары: Шеберлерді немесе қолөнер шеберханаларын шақырып, олардың өнерін көрсету. Оқушылар тікелей шеберден үйрену арқылы ұлттық өнердің қыр-сырын меңгереді.

Практикалық сабақтар: Оқушылар ұлттық бұйымдарды өз қолдарымен жасап көреді. Бұл кезде олар материалдарды өңдеу, пішімдеу, ою-өрнек салу сияқты дағдыларды игереді.

Экскурсиялар мен көрмелер: Мұражайларға, қолөнер көрмелеріне экскурсиялар ұйымдастыру арқылы оқушылар халықтық өнердің тарихи маңызы мен қазіргі дамуы туралы ақпарат алады.

Жобалық сабақтар: Ұлттық қолөнерге негізделген жобаларды жасау арқылы оқушылар өз идеяларын жүзеге асырып, шығармашылықпен жұмыс істейді.

Технология пәнінде халықтық педагогика негіздерін оқыту үшін арнайы материалдар мен құралдарды пайдалану қажет. Оларға мыналар жатады:

Табиғи материалдар: Киіз, жүн, ағаш, былғары, сүйек, мата және тағы басқа табиғи материалдар қолөнер бұйымдарын жасауға негіз болады.

Ұлттық ою-өрнек үлгілері: Қазақтың ұлттық ою-өрнектері, олардың символикалық мәні туралы мәліметтерді пайдалану.

Құрал-жабдықтар: Қолөнер бұйымдарын жасауға арналған арнайы құралдар (қырғы, ұрғы, біз, ине, қайшы, қайрақ, тоқу станоктары).

Әдебиет пен бейнематериалдар: Халықтық педагогика, ұлттық қолөнер туралы кітаптар, бейнебаяндар, шеберлік сыныптары жазылған видеолар.

Мультимедиялық құралдар: 3D модельдеу, дизайн жасау бағдарламалары арқылы ұлттық оюларды, бұйымдарды виртуалды түрде жасау.

Халықтық педагогика негіздерін технология пәнінде қолдану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың бірегей жолы. Олар:

Цифрлық платформалар: Онлайн оқыту платформаларын пайдалану арқылы ұлттық өнерге арналған бейнесабақтарды көру, шеберлік сыныптарын ұйымдастыру.

AR/VR технологиялары: Қолөнер бұйымдарын виртуалды түрде жасап көру немесе ұлттық мұражайларды виртуалды тур арқылы тамашалау.

Мультимедиялық презентациялар: Оқушыларға ұлттық өнер туралы ақпаратты қызықты және көрнекі түрде жеткізу үшін интерактивті презентациялар жасау.

Геймификация элементтері: Ойын түріндегі тапсырмалар арқылы ұлттық қолөнерге қызығушылықты арттыру.

Жобалық-шығармашылық жұмыстар: Ұлттық мәдениетке негізделген шығармашылық жобаларды жасау, қорғау және бағалау.

Халықтық педагогиканы технология пәнінде қолдану – бұл тек ұлттық құндылықтарды сақтау емес, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту, ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттыру. Бұл әдіс оқушыларды рухани тұрғыдан байытып, олардың эстетикалық талғамын қалыптастырады. Сонымен қатар, ұлттық өнердің қыр-сырын меңгеру арқылы оқушылар болашақта оны жаңашылдықпен дамытуға үлес қосады.

Халықтық педагогика негіздерін технология пәнінде пайдалану — бұл болашақ ұрпақты ұлттық мәдениетке баулу мен тәрбиелеудің заманауи әрі тиімді әдісі.

МАЗМҰНЫ

- САҒЫНБЕКОВА ГУЛЬНАРА САҒЫНБЕКҚЫЗЫ
- БИЛАЛОВ ЕРЖАН БЕКМАНОВИЧ
- ПЕРНЕБАЕВА ЛАЗЗАТ ЖУМАБЕККЫЗЫ
- УРУСПАЕВА АЙНУРА АХМЕТЖАНОВНА
- СМАГУЛОВА ЕРКЕШ СЛАНБЕКОВНА
- КЕНЖЕКУЛОВА АЙНУР ДУЙСЕНБАЕВНА
- КАЛДЫБАЕВА МАЙРА ЕРНАЗАРОВНА
- БУТАГАРИНА АЙНУР БЕКМЫРЗАҚЫЗЫ
- БАҚТЫБАЕВА ГҮЛСІМ САНАҚБАЙҚЫЗЫ
- НҰРЖАНОВА АЙГҮЛ БАЙМҰРАТҚЫЗЫ
- НУТМАНОВА АҚМАРАЛ УРАНВЕКОВНА